

Як уже зазначалося, ЦК України розглядає допоміжну репродукцію в контексті права людини на життя — права, яке є найважливішим соціальним благом, невід’ємним від сукупності прав і свобод людини і громадянина, бо всі інші права в разі смерті людини втрачають своє значення. Також треба враховувати і зв’язок цього права з національною безпекою та умовами існування власне держави. Отже, у сукупності право на життя є важливим інструментально-інституційним явищем політико-правової реальності.

Саме значущістю життя можна пояснити ту кількість питань, яка постає перед законодавцем і правозастосовною практикою щодо правового змісту та критеріїв еталона функціонування життя, а саме початку і кінця життя людини, механізму охорони і захисту різних аспектів існування особистості. Ані наука, ані чинне законодавство України не дають відповіді на питання щодо норми функціонування життя. І цивільно-правова доктрина, і власне законодавство уникають прямої відповіді. А втім, враховуючи неоднозначне ставлення різних верств населення і релігійних конфесій у цілому до права на життя, і особливо до нових методів додання безпліддя, необхідно докласти зусиль щодо визначення в цивільному праві змісту та критеріїв функціонування життя людини від його початку і до кінця. Сучасний рівень розвитку біомедичних технологій та їх вплив на суспільні відносини не дозволяє задовольнитися існуючою нормативною базою, а отже, існує нагальна потреба в розробленні і законодавчому врегулюванні діяльності в галузі допоміжних репродуктивних технологій.

Сиротенко С. Є., асистент кафедри
цивільного права № 1 НЮУ ім. Я. Мудрого

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ ЗАГАЛЬНИХ ПОЛОЖЕНЬ ПРО ЗОБОВ’ЯЗАННЯ ДО НЕДОГОВІРНИХ ЗОБОВ’ЯЗАНЬ

З точки зору структурної побудови й системного тлумачення норм Цивільного кодексу України (надалі — ЦК) загальні положення про зобов’язання (Розділ I Книги п’ятої ЦК «Зобов’язальне право») мають важливе системоутворююче значення. І якщо норми Розділу I Книги пер-

шої ЦК «Основні положення» можуть вважатися загальними для усього ЦК, то за назвою, змістом та розміщенням норми загальних положень про зобов'язання виконують узагальнюючу роль для всіх зобов'язань, незалежно від їх традиційного поділу на договірні та недоговірні.

Разом з тим, дана теза вимагає певного роз'яснення. Так, з одного боку, загальне поняття зобов'язання, його сторін та їх заміна, принципи виконання, його припинення тощо можуть бути застосовані, згідно їх змісту, як до договірних (що більш характерно для норм зазначеного Розділу), так і до недоговірних зобов'язань.

Однак, наприклад, норми ЦК про забезпечення виконання зобов'язання можуть бути застосовані *виключно* до договірних правовідносин. В рівній мірі як, зокрема, і окремі положення ст.614 ЦК щодо вини як підстави відповідальності за порушення зобов'язання та поняття невинуватості (абз. другий частини першої ст.614 ЦК), оскільки буквально формулювання зазначеної норми пов'язане із обставинами саме відповідальності за порушення вже існуючого зобов'язання (договірного) із визначеним змістом, а не певного обов'язку, порушення якого може стати підставою виникнення нового правовідношення. Безсумнівно, загальне розуміння вини, її форм, розуміння невинуватості, презумпції вини тощо має зберігатися для обох видів зобов'язань.

Тим не менш, іноді однозначно з'ясувати, чи підлягають застосуванню норми загальних положень про зобов'язання до недоговірних зобов'язань, й тим більше, до зобов'язань з відшкодування шкоди, а також у якій мірі, є непросто. Крім того, законодавство знає випадки, коли, як зазначалося С. Н. Приступою, за правилами, згідно з якими регулюються недоговірні зобов'язання, може відшкодуватися шкода, завдана внаслідок порушення договірного зобов'язання (статті 711, 804, 1166, 1187 ЦК), з чого однак не випливає висновок щодо можливості злиття договірної і недоговірної обов'язків з відшкодування шкоди.

Проблемність ініційованого питання полягає також і в неоднорідності недоговірних зобов'язань між собою, їх принциповими відмінностями у підставах виникнення та змісті.

Вищевказане іноді має надзвичайно принциповий характер й має нагальну потребу теоретичного осмислення та практичного вирішення.

Достатньо тривалий час спірним та вкрай суперечливим у судовій практиці було, а подекуди й залишається, питання щодо стягнення відповідно до ст.625 ЦК грошової заборгованості з урахуванням індексу

інфляції та трьох процентів річних. При чому іноді суперечливість мотивів та висновків судів вищих інстанцій з указаних питань можна назвати вкрай незадовільною, що може свідчити про порушення принципу правової певності. З цього приводу доречно навести рішення Європейського Суду з прав людини від 6 грудня 2007р. по справі «Беян проти Румунії (№ 1)» (заява № 30658/05, п.33, 36, 38), що «невизначеність чи то законодавчих, адміністративних або судових органів, є одним із важливих факторів, які мають бути прийняті до уваги при оцінці поведінки держави». При відсутності механізму, здатного забезпечити узгодженість власної практики, суд вищої інстанції в один і той же день ухвалював діаметрально протилежні рішення щодо сфери застосування певного закону... Це очевидно «створило стан, коли Вищий касаційний суд став першопричиною глибоких та стійких розбіжностей».

У розрізі заявленої теми дослідження цікавими вбачаються декілька прикладів.

Так, зокрема, у постанові Верховного Суду України від 1 жовтня 2014 року по справі №113цс14 було позитивно вирішено питання стягнення з відповідача суми боргу з урахуванням встановленого індексу інфляції за весь час прострочення, а також трьох процентів річних від простроченої суми у зв'язку з тривалим невиконанням судового рішення про стягнення завданої злочином майнової та моральної шкоди, що було визнано грошовим зобов'язанням. Вказане мало місце за тих умов, що до цього часу узагальненнями судової практики судів вказане повністю заперечувалося. Вбачається, що висловлена в цих узагальненнях теза, що відшкодування шкоди — це відповідальність, а не боргове (грошове) зобов'язання й нарахування процентів на суму шкоди є фактично подвійною мірою відповідальності може вважатися помилковою, оскільки у дійсності при відшкодуванні шкоди відбувається відновлення порушеного стану потерпілого, який стає кредитором (стороною зобов'язання) у правовідношенні майнового змісту. Тобто відшкодування шкоди завдавачем — це не несення ним додаткової або іншої відповідальності, а виконання його обов'язку, який виник з факту завдання шкоди.

Отже, за таких умов застосування загальних положень про зобов'язання до зобов'язань з відшкодування шкоди є повністю логічним.

Значною мірою суперечливими вбачаються усталені мотиви та висновки судових рішень, згідно яким у разі стягнення з споживачів безобліково спожитої електричної енергії відмова у стягненні інфляційних

платежів та процентів річних обґрунтовується тим, що «ст. 625 ЦК України до даних правовідносин не застосовується, оскільки вказаний обов'язок відшкодувати майнову шкоду є позадоговірним зобов'язанням». Як вбачається, суперечливість вказаного полягає, по-перше, в існуванні сталої судової практики визнання таких відносин саме договірними, внаслідок чого суди відмовляють у зменшенні сум відшкодування у зв'язку з матеріальним становищем фізичної особи (ч.4 ст.1193 ЦК). Скоріше за все, у наведеному прикладі слід говорити не про те, що ці відносини є недоговірними (й тому на них не поширюється ст. 625 ЦК), а про те, що на ці відносини повністю поширюються загальні положення про виконання зобов'язання, у тому числі щодо встановлення строку його належного виконання, з простроченням якого й виникає право на застосування ст.625 ЦК.

У контексті зазначеного не можна також погодитися повністю і з правовою позицією постанови Верховного Суду України від 30 жовтня 2013 року у справі №6-59цс13. За результатами розгляду цієї справи було висловлено правову позицію, що за відсутності оформлених договірних відносин щодо отримання послуг з утримання будинку та прибудинкової території, але у разі існування прострочення виконання грошового зобов'язання зі сплати отриманих житлово-комунальних послуг, на боржника покладається відповідальність, передбачена частиною другою статті 625 ЦК України.

Слід погодитися, що такий обов'язок у користувачів вказаних послуг виникає, однак не з договірних відносин (які не оформлені ні в письмовій, ні в усній формі), а з підстав набуття майна (в широкому сенсі) без достатньої правової підстави (ст.ст.1212, 1213 ЦК), тобто з їх фактичного надання обслуговуючою компанією для мешканців конкретного житлового будинку й статусу користувача (власника) такого житла. Відповідно сплата інфляційних та процентів річних у наведеному випадку також цілком можлива, однак, повторимося, із додержанням загальних принципів виконання зобов'язання. Зокрема, при встановленні нормативним актом (якщо він існує) кінцевого строку сплати наданої послуги чи пред'явленням споживачу вимоги про сплату заборгованості за правилами ст.530 ЦК. Лише за таких умов прострочення боржника буде мати місце із можливістю застосування відповідних правових наслідків порушення грошового зобов'язання, передбачених ст.625 ЦК.